

سرنوشت تلخ آقای نماینده و فرزندش

یوسف نیک فام

«حاج اسمعیل عراقی» از دوره‌ی پنجم تا یازدهم، نماینده‌ی مردم اراک در مجلس شورای ملی بوده است. او ششمین فرزند ذکور روحانی اراکی «آیت الله حاج آقا محسن اراکی» است.

«علی اکبر خاکباز» در فصل هفتم کتاب خاندان محسنی اراکی درباره‌ی اسمعیل عراقی چنین می‌نویسد: «آقای حاجی آقا اسمعیل عراقی هفتمین فرزند ذکور مرحوم آقای حاجی آقا محسن تولد ۱۳۰۰ هجری قمری، وفات ۱۳۵۸ هجری قمری. آقای حاجی آقا اسمعیل عراقی برای تکمیل تحصیلات به نجف اشرف عزیمت و از محضر اساتید بزرگی چون آیت الله العظمی آخوند ملاکاظم و آیت الله العظمی آقای حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی استفاده و استفاضه نموده است و موفق به اخذ اجازه شده است.

مرحوم آقای حاج شیخ عبدالکریم در سال ۱۳۳۴ قمری در معیت مرحوم آقای حاج آقا اسمعیل عراقی به ایران مراجعت و برای بار دوم به عراق (اراک) آمده و در عراق سکونت گزیدند. بین معظم له و آقای عراقی روابطی بسیار نزدیک و دوستانه برقرار بوده است. مرحوم آقای حاجی آقا اسمعیل از دوره‌ی پنجم تا دوره‌ی یازدهم سمت نمایندگی مردم عراق (اراک) را در مجلس شورای ملی به عهده داشته‌اند. در دوره‌ی پنجم جزء وکلای اقلیت همکار مدرس و نزدیکترین فرد به مدرس بوده است. پس از فوت مرحوم آقای حاج شیخ عبدالکریم در سال ۱۳۱۶ زندانی و پس از حدود چهارده ماه ایشان را از زندان آزاد و او را مسموم نموده و به شهادت رساندند. مرحوم آقای عراقی حافظه‌ی بسیار قوی و جذابیتی کامل داشته و از سیاستمداران ورزیده‌ی زمان خود به شمار می‌رفته.

همسر اول آقای حاج اسمعیل عراقی صبیبه‌ی حاج کاظم خان امین بوده و پس از درگذشت ایشان آقای عراقی با خانم حاجیه خانم فخرالملوک قائم مقامی (اقدس الحاجیه) صبیبه‌ی آقای حاج سید احمد

خان مهرداد قائم مقامی (میرپنج) که نوهی قائم مقام صدراعظم می باشد ازدواج نموده است. از بطن خانم اول یک فرزند به نام علی محسن پور و از بطن خانم اقدس الحاجیه قائم مقامی سه فرزند به نامهای آقا جمال عراقی زاده، آقا منیرالدین تهامی، آقا عماد الدین اراکی داشته است.» [خاندان محسنی اراکی، ص ۲۳۲-۲۳۱]

همانطور که خاکباز نیز در کتاب خود اشاره می کند، اسمعیل عراقی پس از هفت دوره‌ی متوالی از سال ۱۳۰۵ تا سال ۱۳۱۶ نمایندگی اراک در سال ۱۳۱۶ تحت نظر شهربانی زندانی می شود. «دکتر احمد متین دفتری» از نخست وزیران دوران رضا شاه در این مورد چنین می نویسد: «شبی در هیأت وزیران، وزیر کشور لایحه‌ای را عنوان نمود که می بایستی فردای آن روز در جلسه‌ی علنی مجلس تصویب شود. لایحه عبارت بود از سلب مصونیت از مرحوم حاج آقا اسمعیل عراقی و کیل اراک. از عنوان نمودن این مطلب غرق در تعجب شدم زیرا مرحوم عراقی در آن ایام متجاوز از ۶۵ سال داشت و در ادوار ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۱۰ و ۱۱ نماینده مجلس بود. هم معمم بود. البته بعد از تصویب قانون لباس متحد الشکل تغییر لباس داد و مکلا شد. این سید محترم فوق العاده مظلوم و محجوب بود. پس از آن که لایحه در هیأت وزیران تصویب و آماده طرح در مجلس شد آهسته از وزیر کشور پرسیدم این سید بیچاره را به چه جرمی می خواهند تعقیب کنند. وزیر کشور بیخ گوشم گفت: توطئه علیه امنیت کشور. همان شب ماموران شهربانی او را بازداشت کردند. وقتی دلیل اتهام را برای تعقیب او خواسته بودند نامه‌ای ارائه دادند که گمانی به وسیله پست برای او فرستاده و به او یادآوری کرده بود که حضور در شهر قم را در تاریخ معین برای شرکت در یک توطئه فراموش نکند. این نامه قبل از آن که به مرحوم عراقی برسد سانسور شده بود و بدون آن که منتظر شوند در روز موعود خبری می شود یا خیر، گزارش یک توطئه‌ی قطعی را به عرض می رسانند و یک نماینده مجلس را محکوم به فنا می نمایند. عجب آن که عراقی ماهها در زندان ماند در حالی که چند ماه از روز موعود می گذشت ولی شهربانی باز در جست و جو و کشف جرم بود!» [روزنامه ایران، سال هفتم شماره ۱۹۰۹، یکشنبه ۲۵ شهریور ۱۳۲۰]

مرتضی ذبیحی در کتاب «دنباله تاریخ اجتماعی اراک و برخی موضوعات فرهنگی هنری» درباره‌ی ارتباط عراقی و حسن مدرس و محمد تقی بهار چنین می نویسد: «حاج آقا اسماعیل عراقی پس از ورود به مجلس به صف اقلیتی که به ریاست سید حسن مدرس تشکیل شده بود پیوست. یکی دیگر از باران مدرس در این اقلیت محمد تقی بهار (ملک الشعرا) بود که او نیز با عراقی دوستی داشت. اما این دوستی دیری نپایید و پس از چندی بهار دوست همزرم خود را به باد هجو گرفت. در دیوان بهار چنین می خوانیم:

بعد از ختم مجلس دوره ششم چون تیمورتاش می دانست که از من می توانند استفاده‌ی علمی و ادبی کنند، توسط وزیر فرهنگ قرار شد بودجه‌ی مختصری به مجلس پیشنهاد نمایند تا من همراه یکی دو نفر برویم به فرنگستان و کتب فارسی و عربی را که در ایران نایاب است عکس و نسخه برداریم و به ایران بفرستیم - من هم محض خدمت به فرهنگ حاضر شدم - بودجه رفت به کمیسیون بودجه، ولی چون محمد خان درگاهی رئیس شهربانی با من و تیمورتاش مخالف بود، حاج آقا رضا رفیع و حاج اسمعیل عراقی را

بر ضد من و بودجه‌ی مزبور تحریک کرد... و بودجه در کمیسیون رد شد. این قصیده را من در هجو سید اسمعیل عراقی گفتم. م. بهار

ای سید عراقی شغلی دگر نداری یا خلکی تراشی یا پولکی در آری...

(دیوان بهار، جلد دوم، ص ۵۳۶) [دنباله تاریخ اجتماعی اراک و...، ص ۸۸-۸۷]

پس از فوت اسمعیل عراقی زاده، همسرش اقدس الحاجیه نامه‌ای بدین شرح به ریاست مجلس می‌نویسد:

با نهایت احترام بعرض عالی میرساند چنانکه خاطر مبارک مستحضر است شوهر مرحومم عراقی نماینده مجلس شورای ملی به تهمتی گرفتار محبوس گشت و پس از چندی بدرود زندگی گفت- چون پس از چهارده ماهی زندان و شکنجه معلوم شد که گناهی نداشته و دامنش از هر آلودگی پاک است قاعده‌تاً و قانوناً میبایستی از حقوق آن مدت که بی جهت گرفتار و محبوس بوده استفاده نماید- کنون که زبان گفتار بی‌چارگان بازگشته این بنده از آنمقام محترم عاجزانه استدعا دارم در این قسمت عطف توجهی فرموده امر و مقرر فرمائید حقوق او را به عائله‌اش که در نهایت پریشانی بسر میبرند مسترد داشته عده‌ای بیچاره را شاد و متشکر فرمائید.

پس از بررسی کارپردازی و مشخص شدن میزان طلب او، حقوق دورانی که از او سلب مصونیت شده (۱۹ اسفند ۱۳۱۶) تا پایان روز ۲۶ شهریور ۱۳۱۸ (آخر دوره‌ی یازدهم مجلس) به ورثه‌اش پرداخت می‌شود.

سید جمال‌الدین عراقی زاده فرزند «حاج آقا اسمعیل عراقی» در سال ۱۲۹۷ شمسی متولد شد و در مهرماه ۱۳۲۰ درگذشت. سید جمال‌الدین، دوران ابتدایی و متوسطه‌ی خود را در تهران به پایان رسانید و در سال ۱۳۱۹ شمسی به دانشکده‌ی افسری وارد شده و در شهریور ماه ۱۳۲۰ با درجه‌ی ستوان سومی در تهران شروع به خدمت کرد.

به احتمال قریب به یقین، «سید جمال‌الدین عراقی زاده» را می‌توان اولین داستان‌نویس اراکی متأثر از نهضت ادبی ایران پس از مشروطه دانست. نویسندگان این دوران، اعتقاد چندانی به ساختار ادبی نداشتند و ادبیاتی را به وجود آوردند که بیشتر بر پایه‌ی نقش اجتماعی استوار شده بود.

عراقی‌زاده با انتشار داستان بلند «ناهِید»، به صورت پاورقی در ۹۶ شماره‌ی هفته‌نامه‌ی «نامه عراق» در سال ۱۳۱۴ شمسی، اولین گام چاپ داستان در اراک را برداشت؛ که پس از چندی این اثر به صورت کتاب نیز عرضه شد. به جرات می‌توان گفت اولین کتاب داستان منتشره در اراک، داستان ناهید بوده است. این کتاب در قطع جیبی با چاپ سنگی در اراک با ۲۳۱ صفحه منتشر شد. نگارنده پس از جست و جو در کتابخانه‌ها توانست یک نسخه از کتاب را در کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی بیابد.

او در نگارش داستان کوتاه نیز فعالیت داشت. در سال ۱۳۱۶ شمسی در هفته‌نامه‌ی «نامه عراق» داستان کوتاه «آدمکش» از او منتشر شد که در کتاب «دستان» تألیف نگارنده نیز به چاپ رسیده و نقدی هم بر آن نوشته شد.

جمال الدین عراقی زاده در زمان اشغال تهران توسط قوای روس و انگلیس و با توجه به خلق و خوی وطن دوستی و ملی‌گرایی، در شبی حدود ساعت ۲۳، هنگام عبور از خیابان سیروس به ضربه گلوله‌ی نیروهای اشغالگر به شهادت می‌رسد.

« علی اکبر خاکباز » عموزاده‌ی او، درباره‌ی مرگ عراقی زاده چنین می‌گوید: « بر ما معلوم نشد که چه عملی از ایشان سرزده بود که به شهادت رسید. محل شهادت او، خیابان سیروس تهران مقابل منزل دکتر شمس‌ی بود. دکتر شمس‌ی برآیم نقل کرد که به محض این که صدای تیر شنیده شد از منزل، خارج شدم و دیدم که سربازان شوروی و تانک‌های آنان مشغول رفت و آمد در خیابان سیروس هستند و بدن بی‌جان مرحوم عراقی زاده در خیابان افتاده است؛ در نتیجه‌ی تیری که به او اصابت کرده بود.»

جمال‌الدین با عموزاده‌ی خود، « ایران » فرزند « مهدی یثربی » ازدواج کرد که ثمره‌ی آن پسری به نام « فائق » بود.

منابع:

- خاکباز، علی اکبر. خاندان محسنی اراکی (شرح احوال و زندگی مرحوم آیت الله العظمی حاجی آقا محسنی عراقی)، ناشر: مولف، تهران، ۱۳۷۱.
- ذبیحی، مرتضی. «تاریخ اجتماعی اراک و برخی موضوعات فرهنگی هنری»، ناشر: پیام دیگر، اراک، پاییز ۱۳۸۱.
- روزنامه ایران، سال هفتم شماره ۱۹۰۹، یکشنبه ۲۵ شهریور ۱۳۸۰.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱۵ (اعتبارنامه)

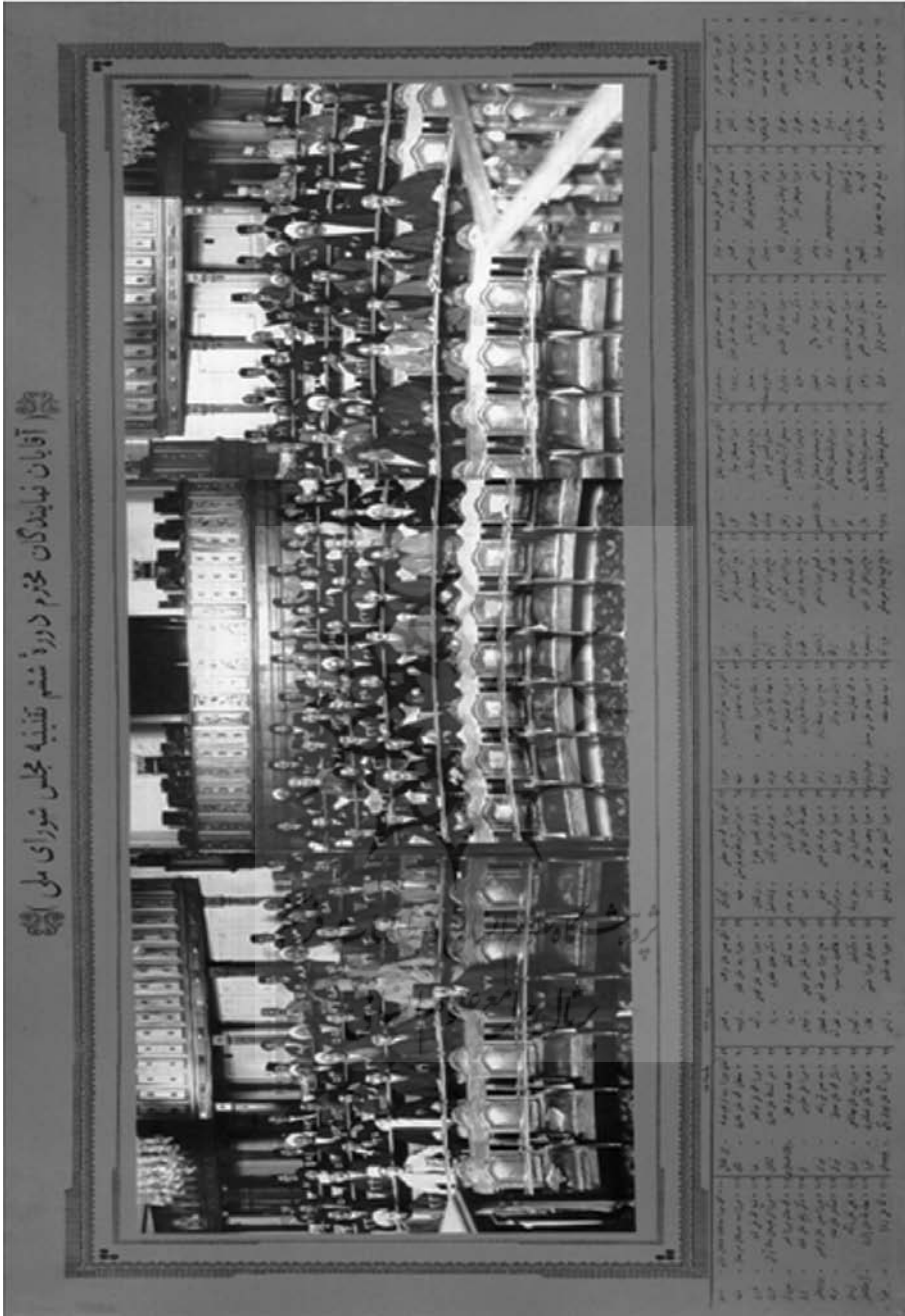
ما امضاء کنندگان ذیل اعضاء انجمن نظارت حوزه انتخابات دهمین دورهٔ تشیرو عراق تصدیق می‌کنیم که در تاریخ ۱۳۱۳ هجری قمری در روز پنجشنبه مورخ ۱۳۱۳ هجری قمری که شش ماه است و منتهی به ۱۳۱۳ هجری قمری و ساکن طهران است در انتخابات این حوزه انتخابیه که در تاریخ ۱۳۱۳ هجری قمری واقع شده با کثرت ۳۳۳ ۲۴۷ ۲۴۳ رأی از ۲۶۳ ۳۲۴ -

و رأی دهندگان بنمایندگی برای مجلس شورای ملی منتخب گردید و شهادت می‌دهیم که انتخاب معزنی الیه موافق مقررات قانون انتخابات مورخه ۲۸ شوال سنه ۱۳۲۹ که بعضی از مواد آن در دوازدهم شهریور ماه و پنجم و دوازدهم مهرماه شمسی ۱۳۰۴ و قانون دهم مهر ماه ۱۳۱۳ اصلاح و تصویب مجلس شورای ملی رسیده انجام یافته و تفصیل این انتخاب در صورت

مجلس انتخابات این حوزه مذکور است
پروندهٔ گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
تاریخ ۱۳۱۳ هجری قمری
مهر و امضای اعضای انجمن نظارت

این اعتبارنامه صحیح است
مهر و امضای حاکم و مهر حکومت
۱۳۱۳ هجری قمری

اعتبارنامهٔ نمایندگی حاج اسمعیل عراقی

نفر ۳۳ حاج اسمعیل عراقی

مقام ریاست محترم مجلس شورای اسلامی

بیت جرم بدین کفرینه خدو ظن بله و غیرت بر عزم

مقام بنسیده مجلس شورای اسلامی به تسمیه کفره مجرب است و غیر مجرب است

این بزرگواران در این بنوعی معلوم شده و کفر است

درست از اولی بل است که در آن وقت از میانی (حقود)

است و به غیره کفره مجرب است به خود میاید - نون و نیک

به چار و نیک بزرگواران این بنوعی معلوم میاید و در آن

عطف توین فرجه امر و غیره در بنوعی معلوم است و در آن

پرف و غیره در آن وقت معلوم است که در آن وقت معلوم است

توسعه گاه علوم انسانی و مطابقت فرجه

اقدس عراقی

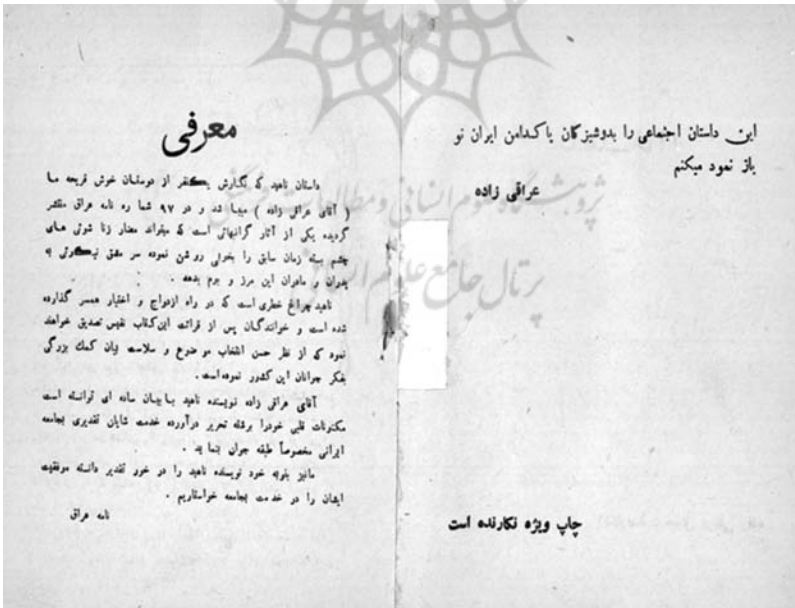
وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی
شماره ۱۹۴۴
تاریخ ۲۰/۹/۶۹

پیام بهارستان / ۲۵، س ۲، ش ۵ / پائیز ۱۳۸۸

نامه اقدس حاجیه (عراقی) همسر حاج اسمعیل عراقی به ریاست مجلس

داستان کوتاه آدم گش (نوشته جمال‌الدین عراقی زاده)

صفحه اول کتاب ناهید (نوشته جمال‌الدین عراقی زاده)